

nagy önfeláldozást kíván a nevelőtől, hanem egész lelkének igénybevételét jelentő felelősségtudatot is, mert a feladatok az eddigiéknél jóval súlyosabbak. A T. és U. ideális célkitűzéseinek megvalósításával kapcsolatban a nehézségeket nem is abban látjuk, hogy a magyar tanítóság esetleg nem tud majd megbirkózni a reávaró feladatokkal, hiszen szellemi és lelki felszereltsége teljesen korszerű, hanem kizárólag abban, hogy a mai, egy kissé elanyagiasodó és könnyű elhelyezkedési lehetőségeket felkínáló magyar életben mindinkább kevesebb lesz azoknak a száma, akiket a lelkesültség, a népünk reformálásának vágya és a vallásból merített nevelői indíték állít a magyar nevelők csatasorába.

vitéz Szörényi József.

## Tanítási problémák.\*

### 1. Csoportalakítás a német nyelvi tanításban.

(A gimnázium egyik osztályának helyenkénti kettéosztásával kapcsolatban.)

Az élőnyelvek iskolai tanításánál gyakran felvetődik a csoportalakítás kérdése, amelyet középiskolai oktatásügyünkben most ismét időszerűvé tesz az a tavalyi III. osztályt továbbmenően egyes gimnáziumokban a német nyelvi órákra kettéosztó miniszteri rendelkezés. A megoldást maga a tanügyi hatóság is kísérletnek szánja, így a vele kapcsolatos tapasztalatokról összefoglalóan csak 5 év múlva — a VIII.-ik osztály befejeztével — lehet majd szólni vagy legfeljebb egy-egy iskolai év végén a már lezárt osztálymunka áttekintéseként. Ellenben mérlegelhetjük az ilyen csoportalakítás nevelői jelentőségét, megbeszélhetjük az esélyeket és kifejezhetjük a felmerülő aggodalmakat is. Félreértés elkerülése végett hangsúlyozni szeretnők, hogy a következőkben kifejezetten a tavaly elrendelt kettéosztás kérdésével foglalkozunk.

A csoportba osztás létszámcsökkentést jelent és így az élőnyelvtanítás szempontjából *csak* örvendetes lehet. Mert gyakran megállapított lélektani követelmény az, hogy nyelvet minél sűrűbb gyakoroltatással tanítsunk, hiszen nyelvi jelenségeket nem elég megismerni — akkor legfeljebb a nyelv szerkezetével jövünk tisztába — hanem be kell idegeznünk, ha nem fáznánk a szótól, azt mondanók: gépiessé is kell tennünk. Amiképpen gépiesen mozog a zongoraművész keze is a billentyűkön és a lelki beleélés észrevétlenül hatja át a tisztán technikai műveletet. A nyelvtanítás felső fokán a nyelvgyakorlatnak is így kell las-

\* Az ítt következő három tanulmány a középiskolai oktatás egy-egy problémáját veti fel. Célja az lenne, hogy hozzászólásokra, vitára ösztönözzön. Annak eredményét örömmel összegeznők folyóiratunkban. Nagyon szeretnők, ha a legközelebb másfajta iskolák időszerű tanítási kérdéseit is felvetnék Kartársaink, esetleg iskolaközi problémákat. Ez utóbbiak révén fokozottan szolgálhatnak egyik alapvető célkitűzésünket, a magyar közoktatási rend egybehangolását, nemzetnevelői feladataink erősítését, s az együttműködés elmélyítését. (Szerk.)

sankint beszéddé finomulnia. Ott ahol a beszélgetés bonyolult lelki munkáját kell végeznünk, ezért szinte már elengedhetetlen, hogy minél kisebb létszámú munkakörben történhessék az. Mert gondoljuk csak el, mi mindenre kell a tanítványait beszélgető nyelvtanárnak figyelnie: a szavak helyes kiejtésére, a megfelelő hanglejtésre, a mondat értelmi hangsúlyára, a nyelvtani helyességre mind alaktani, mind mondattani szempontból, a nyelv zenéjére a megfelelő szavak és árnyalatok megválasztására és *last not least* a beszéd tárgyára is, tehát arra: vajjon kifejezte-e a beszélő, amit akart. Könnyen beláthatjuk, hogy az eredményes élő nyelvtanításnak első feltétele mind az alsó, mind pedig a felső fokon a kisebb csoportban való oktató munka.

Ez a csoportalakítás lehet *alkalmi* vagy *állandó*. Saját osztálymunkánkon belül időről-időre csoportokba oszthatjuk a tanulókat és egyik-másik ügyesebb, kezdeményezőbb diák vezetésével így oldathatunk meg feladatokat. Ez különösen a már közösen megbeszélte dolgozatjavítás részleteiben való keresztülvitelénél kínálkozik önként alkalmas megoldásnak és egy kis életet, több mozgást vihet a munkába. Csoportok alakíthatók az osztálymunka keretén belül okkal-móddal a nemes versenyre való ösztönzés célzatával is. Igen kedvező körülmények között dolgozó kísérleti iskolák a munkacsoportok kedvéért persze az osztálykeretet is megbontják és barátságos szobában, művészi értékű szemléltető eszközök körében igyekeznek a tanulókat öntevékenységre, tehát a mi esetünkben beszédre ihletni. Ezek azonban olyan eszményi helyzetek, amilyeneket nekünk, akik a mai közoktatás terén tevékenykedünk, egyelőre csak elméletben lehet vizsgálgatnunk, hisz eredményeiknek értékesítésére vajmi nehezen nyílhat lehetőségünk.

Számunkra tulajdonképpen csak az *állandó csoportok*, tehát párhuzamos tanfolyamok létesítésének van igazi gyakorlati értéke. Mert hiszen munkánk természeténél fogva osztályfoglalkoztató és eredményét kedvezőbbé elsősorban a létszámcsökkentés teheti. Az állandó párhuzamos csoportok létesítésénél viszont a leglényegesebb kérdés, *miképpen válasszam meg az egyes tanfolyamok növendékeit*. Olyan vidéken, ahol németajkú lakosság is él, a csoportosítás szempontja önmagától adódik: azokat, akik hazulról többé-kevésbé fejlett német nyelvtudást hoznak magukkal: a *haladók*, a többieket pedig a *kezdők* csoportjába osztjuk. Ez a csoportokba osztás itt nemcsak kívánatos, hanem a tanítás zavartalansága érdekében szinte elmaradhatatlanul szükséges. Nem mintha a németül beszélőknek nem lenne szükségük rendszeres nyelvtanulásra. Hisz a tapasztalat azt mutatja, hogy németül hazulról tudók a nyelvtannal rendszerint egyenesen hadilábon állanak. De a nyelvgyakorlásnak *egészen másképpen* kell festenie náluk, mint az igazi kezdőknél. Talán nehezebb az eset a felsőbb fokon, ahol a németül tudók játszi könnyedséggel végigolvassák az irodalmi szemelvényt, amellyel a nyelvet az iskolában elsajátítók a legnagyobb buzgalom ellenére is több órán át kinlódhatnak. Ifjúkoromból emlékszem, mit jelentett Pozsonyban az osztatlan német nyelvtanítás: A németül hazulról tudók 8 éven át unatkoztak és könnyed beszélő készségükkel, de amellett *pontatlan* nyelvtudásukkal csak zavart okoztak az osztály másik részének rendszeres oktatásában.

Ezzel szemben édesatyám polgári iskolájában mindvégig megvolt a párhuzamos *kezdő* és *haladó* tanfolyam s ez az ilyen bonyodalmakat eleve kiküszöbölte.

Mi történjék azonban színmagyar vidéken? A miniszteri rendelet a gimnázium egyik továbbmenő osztályának két csoportba osztásánál vezető elvül szintén a *haladók* és *kezdők* különválasztását tette meg. Mit jelent azonban ez ott, ahol elenyésző kivétellel mindenki *kezdő*? Igaz, hogy az elosztás a III.-ik osztályban a tanítás 3.-ik hónapjának végén történt, amikor már kialakult némi kis fokozati különbség a tanulók között. Ez azonban nem több, mint az osztály értelmi megoszlásának tükröződése. Különösebb fejtorés nélkül ki tudjuk például választani a *kifejezetten jóképességűeket* és a *gyenge tehetségűeket*, de már a tömeget alkotó közepeseknél nehezebb lesz az igazságos elosztás. Pedig azt mondhatnók: döntő hatású lehet számukra az ítéletünk. Azt a talán csak átmenetileg jobbnak mutatkozó középezt, aki a *jóképességűek haladó csoportjába került*, a lendületesebb, élénkebb osztálymunka menetébe állítjuk, viszont azt, aki — talán csak a betelt létszám miatt — már *éppen* a gyengébb képességűek *kezdő csoportjába szorul*, előre és végérvényesen eljegyezzük a vontatottabb munkaiütemmel. Ezzel esetleges becsvágyának talán meg is törjük szárnyait és eleve csekélyebb követelménnyel fordulunk feléje. Nem forog-e itt fenn a nevelői igazságtalanság veszélye minden komoly következményével együtt?

Egészen eltekintve attól, hogy az ilyen képesség szerinti csoportosítás több igen mélyreható oktatói kérdést vet felszínre, a *haladók* és *kezdők* számára kétségkívül egymástól nemcsak mennyiségben, hanem minőségben is lényegesen különböző tantervet kellene kidolgozni. Pontosan meg kellene állapítani, mi a *haladó* és mi a *kezdő* tanfolyam gimnáziumi célkitűzése, és ezzel kapcsolatban milyen legyen az értékelés. Mert az osztályzatok értéke nyilvánvalóan viszonylagossá lesz. A *haladó csoport leggyengébb tanulója* a *kezdő fokon valószínűleg jól megállná helyét*, kimondhatjuk-e tehát esetleg róla, hogy német nyelvből az illető osztály gimnáziumi követelményeinek alig felelt meg. Hiszen áttehetnők a *kezdőkhöz*.

Fennáll az a lehetőség is, hogy a *kezdők csoportja* viszont, amelynek zöme a *gyengébb közepesekből* és a *nehezebb felfogásúakból* tevődik össze, az V.-ik osztályban könnyen elnéptelenedik, mert hisz éppen ezek a tanulók hagyják el többnyire a negyedik osztály végén a gimnáziumot. Mi történjék akkor a megmaradottakkal? Ha egész kevesen lesznek, beoszthatók-e a *haladók közé* és nem leszünk-e intézményesen felelősek, ha nem bírják ott majd az iramot vagy csak keserves küzdelem árán tudják behozni a *fürgébb csoport szerzett előnyét*.

Mindennél azonban talán még indokoltabb a *kifejezetten nevelői aggodalom*. Mindnyájan tudjuk, hogy a mindenkori osztály egy kis munkaközösség, apró társadalom, amelyben vannak — csekélyebb számmal — vezetőegyeniségek, kezdeményezők, *fürgemozgásúak*, van átlag, — a nagy többség — *közömbösebbek*, akiket *lendületes munkára* lehet ösztönözni, de el is lehet lankasztani és végül vannak *esetlenebbek*, akiket az egyéni gyámoltalanságukból gyakran csak az osztály együttes

előretörése ragadja ki. Szabad-e az osztály *felét* arra ítélnünk, hogy a kis közösség egészséges összetételű légköréből, akár csak egy tárgy óráira is olyan csoportba osszuk, ahol kevés remény van a lendületes osztálymunkára. Nyilvánvaló, hogy az osztályban levő élénkebb, fürgébb kezdeményezők segítenek a tanárnak az osztályfoglalkoztatás sikeres megoldásában, cselekvő részvételükkel megmozgatják a közömbösebbeket is és így biztosítják a munkához szükséges kedvező hangulati légkört. Olyan kis közösségben, ahol csak gyengébb közepes és nehezebb felfogású tanulók vannak, a legélénkebb tanári munka is csak ügyel-bajjal fog némi mozgást vinni az osztály munkájába, s ez a vontatottabb, nehezebb munkaütem természetesen visszahat mind a tanárra, mind a diákokra. Ha csak az lenne a cél, hogy az egyes osztályok leggyengébbjeit *külön vegyük elő*, mert így mégis csak több kilátás van reá, hogy megóvhatjuk őket a végleges elmaradástól, akkor nem keltene aggodalmat a képesség szerinti csoportosítás. Ebben az esetben azonban kizárólag *csak* a gyengébb tehetségűeket kellene külön vennünk. Az ilyen iskolai munka persze menthetetlenül a *korrepetálás* szintjére süllyedne és célja kizárólag az lehetne, hogy azokat, akik az osztálymunka keretében nem tudnak megbirkózni a nehéz idegen nyelvvél, egyéni foglalkozással valahogy mégis némi tudáshoz juttassuk.

Színmagyar vidéken tehát a haladó és kezdő csoportokba osztás gyakorlatilag annyit jelent, hogy a tehetségesebbeket és gyengébbeket választjuk külön. A tehetségesebbek és a hozzájuk beosztott jobb közepesek ezáltal persze csak nyerhetnek, mert a munka lendületesebben, eredményesebben folyhat. A gyengébbek és a velük egy csoportba szorított többi közepes természetesen mindjobban elmaradnak az előbbiekkkel szemben. A követelményt náluk szükségképpen csökkenteni kell, amiből a *leggyengébbeknek* hasznuk is lehet, mert szorgalommal valahogy megbirkóznak a kisebb létszámnál *alaposabban* begyakorolt, szűkebbre fogott tananyaggal. Kérdés azonban, hogy a gyengék csoportjában a követelményeknek *még* megfelelő tanuló egy átlag gimnáziumi osztály keretében is meg tudná-e állni helyét, bírná-e ott is a versenyt. Azaz megint felmerül a kérdés: vajon a képesség szerinti elosztásnál is szem előtt óhajtunk-e tartani bizonyos középiskolai színvonalat vagy pedig egyszerűen csak azt akarjuk, hogy tehetségéhez mérten mindenkét megtanítsunk *valamicskére* a német nyelvből. Ha ez az utóbbi eset állhat fenn, akkor a leggyengébbeknek *külön* tanítása ésszerű és nagyon emberséges megoldás. Ha azonban a két csoporttal szemben nemcsak a gyakorlati nyelvtanítás, hanem a gimnáziumi nevelő oktatás szempontjai is érvényesülnek, akkor komoly meggondolásokra késztet az ilyen csoportosítás.

Neveléslelektani szempontból tehát sokkal szerencsésebb megoldásnak látszanék, ha színmagyar vidéken nem haladók és kezdők címen, de nem is képesség szerint alakítanók meg a két csoportot, hanem az osztályt egyszerűen két párhuzamos tanfolyamra osztanók, ügyelve arra, hogy körülbelül egyforma összetételű legyen mindkét csoport, s így feltétlenül megőrizze a *normális iskolai osztály* szokásos kiegyenlítőhatású erőit. Mert éppen a cselekedtető tanítás és az osztályfoglalkoztatás ko-

rában, amikor nemcsak a tudás közvetítésén, hanem a munkaközösség kialakításán és ezzel a társadalmi nevelésén is fáradozunk, nem mondhatunk le sem mi tanárok, sem tanítványaink arról a bizonyos osztályléggörőről, amelyben közös munkánk kialakul, előrehalad és tovább fejlődik. Ha két körülbelül egyforma összetételű csoportot alakíthatunk a kérdéses osztályból, akkor egyszersmind a nemes verseny lehetőségét is megnyitnók közöttük s a nagyjában azonos szellemi feltételek mellett indulók elé kitzúzhatók a célt, megcsillogtatva előttük az elérhető eredmény minőségi fokozatait. Az így párhuzamosan haladó két csoport tanulói állandóan összehasonlítanak egymás eredményeit, nem akarna egyik sem elmaradni és kis létszám mellett mindkét csoport valóban szépen fejleszthetné is tudását. A gimnáziumi követelmény azonos maradhatna velük szemben és senki előtt nem vágnók el a lehetőséget, hogy talán *csak átmeneti* gyengébb teljesítménye miatt a lendületesebben haladók közé, sőt esetleg még *az élre* is kerülhessen. Ha tekintetbe vesszük a serdülő kor elején gyakran mutakozó ellankadást, átmenetileg beálló lelki kuszáltságot, vagy másfajta gátlásokat, akkor még *azt* a veszedelmet is meg kell látnunk, hogy esetleges fejlődési zavarok miatt a lassúbb ütemet és kisebb teljesítményt kényszerítjük rá *egész* középiskolai német tanulásának *tartamára* olyan tanulóra, aki *később nyiladozó* szellemi képességeivel talán a jobbak közé dolgozná fel magát. Igen kockázatos dolog a német nyelvben egyformán kezdő tanulókról előre megmondani, hogy további középiskolai tanulmányaikban mindvégig megtartják-e kezdeti előretörésüket vagy ellankadnak-e és viszont esetleg nehezebben indulók később meglepő fordulattal nem emelkednek-e az ügyesebbek közé. Mert hiszen valljuk meg: a nyelvtelenség terén, mint általában a szellemi képesség vonalán, a nagy átlag, az osztály zöme elég egyöntetűen közepesnek mondható és így ingadozó a teljesítőképessége, a kiválóbbak és nagyon gyengék a határesetek, belőlük csak kevesen vannak. Így ha csoportot akarunk alakítani és kisebb létszám mellett eredményesebb munkát végezni, a közepesekhez kellene mérnünk két tanfolyamunkat, nekik legyen még egyformán a lehetőségük a fejlődésre, a feljebbjutásra és ösztönzőül mindkét csoportban legyenek egyenlően elosztva a kezdeményező, függébbmozgású tanulók. A gyengébbtelhetségük szintén arányosan helyezkedjenek el a két csoportban. Így elértük a célt: kisebb létszámú csoportokban, változatlanul középiskolai átlagosztállyal végrehajtjuk munkánkat.

Persze ismételn hangsúlyoznunk kell, hogy fenti fejtegetésünk kizárólag a tavaly elrendelt két csoportba osztásra vonatkozik. A csoportalakításnak a nyelvtanításban lehetnek egész más szempontjai is és ha az élő nyelvek tanulásának lélektanára gondolunk, igen indokolt is lenne egyiknek-másiknak érvényesítése. Hiszen valamely élő nyelv tanítása kétségtelenül egész másfajta oktatói munka, mint akármelyik más tantárgyé. Nem is tantárgy az a szó szoros értelmében, hanem az idegen nyelven való kifejezési eszköz fokozatos kialakítása, tehát beszédkészség fejlesztése. Sajátosan párosul benne az elméleti tudás a gyakorlati alkalmazás művészetével, de a hangsúly mégis csak magán a kifejezési készségen, tehát a beszéden vagy írásbeli megnyilatkozáson van. Ha

életem azt, hogy a tanulók akár élőszóval, akár írásban el tudják mondani gondolataikat, akkor elértem a nyelvtanítás igazi célját, akármilyen úton-módon sikerült is ez nekem. Így természetesen a nyelvtanításnál igen fontos, hogy hozzáférjek a tanulók gondolatvilágához, mert hiszen meg akarom őket szólaltatni, ez pedig kisebb csoportban sokkal jobban és egyetemesebben sikerülhet, mint nagyobb létszámú osztály esetében. A csoportosításnál igen termékeny szempontként kínálkozik a tanulóknak nyelvtanulási típusok szerinti beosztása (vizuális, auditív, motorikus-, vagy introvertált, extravertált- vagy inkább elemző, egybelátó- grammatizáló-beszélő, nyelvek iránt fogékony, „jófülü“, vagy nyelvek iránt érzéketlen, „botfülü“ stb.), bár az sem lehetetlen, hogy a különböző típusokból összetevődő esetleges csoport keretében fejleszti a nyelvtudást, jobban megfelel az életnek és a résztvevő egyesek egymásra kiegyenlítően hatnak. Felsőbb fokon, a társalgás megindulásakor, mérlegelhetnők az érdeklődési körök szerinti csoportosítást is, annyival is inkább, mert a serdülő korból kibontakozó ifjában már ébred ez egyik-másik irányban határozott szakai érdeklődés.

Mindezt csak a teljesség kedvéért fűztük hozzá a jelenlegi csoportosításról írt sorainkhoz. Mai adottságaink mellett, a jövő zenéjeként hatnak az ilyen mély lélektani előkészítő munkát igénylő csoportalakítások. Akárhogyan alakul is az élő nyelvek tanítása iskoláinkban (s nem lehet elvitatni, hogy határozottan emelkedőben vannak eredményei), mindenkorra meg lesz a kisebb létszámú csoportok követelésének indokoltsága. Hiszen a beszéltetés igen bonyolult lélektani műveletén kívül a nyelvtanárnak állandóan figyelemmel kell lennie a tanítványok fokozatosan bővülő szó- és fordulatkincsének ébrentartására, állandó, de még sem erőltetett gyakoroltatására, a nyelv szerkezeti elemeinek, nyelvtani jelenségeinek inkább észrevétlen megrögzítésére és elmélyítésére, szóval annyi mindenre, hogy valóban bűvészi erő kell mindennek sikeres megoldásához. Ezért a csoportalakítás szinte elemi szükségesség a nyelvtanításban s minden létszámcsökkentés, így a fentebb tárgyalt osztálykettéosztás is föltétlenül jelent előnyt. Maga a csoportalakítás kérdése viszont behatóbb és lényegbevágóbb mérlegelést és utána nagyobbhatású gyakorlati nyelvoktatást érdemelne.

*Krammer Jenő.*

## **2. A tanterv és a film.**

Nem szükséges a szemléltetés fontosságáról írnom. Erről valamennyien meg vagyunk győződve. Bizonyos tárgyak tanítása kevesebb, más tárgyak több szemléltetést kívánnak. Cikkemet a földrajz tanításának szempontjai vezérlik, ahol kétségtelenül a helyesen alkalmazott szemléltetésen áll vagy bukik az eredmény, ha a módszer nem megfelelő. A módszer olyan, mint a haditerv. Figyelembe kell vennünk a küzdő személyeket és a hatás eszközeit, hogy eredményre juthassunk. Tapasztalataimról számolok be tehát, a földrajztanár gondjait tárom fel, és hívom a kartársaimat véleményük nyilvánítására.